

Joanna Kosmaczewska

ROZWÓJ EKONOMICZNO-SPOŁECZNY GMINY WIEJSKIEJ A REALIZACJA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ – METODOLOGICZNA KONCEPCJA BADAŃ EMPIRYCZNYCH*

SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF A RURAL COMMUNE VERSUS THE PERFORMANCE OF TOURIST FUNCTIONS – METHODOLOGICAL CONCEPT OF EMPIRICAL RESEARCH

Katedra Ekonomiki i Organizacji Turystyki, Wydział Turystyki i Rekreacji, AWF Poznań
ul. Rybaki 19, 61-884 Poznań, e-mail: kosmaczewska@tir.awf.poznan.pl

Summary. The problem under research discussed in the article consists in the hypothetical dependence of the performance of tourism related functions on the components of the social and economic development of the given area. The aim of this work is to verify the hypothesis which assumes that there is an inter-relation between partial indices determining the social and economic development of communes and the performance of the tourism related functions in their areas. The hypothesis was verified based on the analysis of statistical data collected in 348 rural communes with the application of Pearson's index and the Perkal's index. The work has shown that, in case of rural communes located in lakeland zones, there is a moderate correlation ($r_{xy} = +0,5$ ($p \leq 0,01$)) between the Development Level Factor and the Tourism Development Factor, at the coefficient of determination at the level of 24%. Moreover, a moderate correlation between the tourism development level and entrepreneurship of the inhabitants and the commune's own income *per capita* is also visible, this allows for coming up with the conclusion that the performance of tourist functions in the rural communes under the analysis is mainly executed on the basis of the internal resources and that the major part of the tourist expenses are paid within the commune, thus providing funds to the local budget and stimulating the local entrepreneurship. The correlation between the level of social and economic development of a rural commune and the level of tourism development should be stronger when the performance of the tourist functions is based on endogenous factors to a greater extent.

Słowa kluczowe: funkcja turystyczna, obszary wiejskie, rozwój ekonomiczno-społeczny gminy.
Key words: rural, social and economic development of the commune, tourist function.

WSTĘP

Związek między funkcją turystyczną a rozwojem ekonomiczno-społecznym gminy jest coraz częściej przedmiotem rozważań. Kowalczyk (2003) zauważa, że obecnie turystykę można traktować jako czynnik wzrostu społeczno-gospodarczego na równi z czynnikami takimi, jak przemysł, transport, handel czy pozostałe usługi. Badania nad wpływem turystyki na wybrane aspekty rozwoju obszarów wiejskich prowadzili m.in. Drzewiecki (1980), Kurek (1990), Godlewski (2004), Kosmaczewska (2007), Derek (2008), Balińska, Sikorska-Wolak (2009), udowadniając, że pełnienie funkcji turystycznej na obszarze wiejskim może być czynnikiem hamującym migrację ludności do miast, stanowić źródło dochodów dla turystycznych usługodawców i miejscowej ludności oraz być bodźcem inwestycyjnym i proza-

* Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2010–2012 jako projekt badawczy habilitacyjny nr NN114352339.

trudnieniowym. Z badań prowadzonych w wybranych gminach w Finlandii i Norwegii (Huse i in. 1998, Saarinen 2003) wynika jednak, że ekonomiczny wpływ turystyki na rozwój ekonomiczno-społeczny jest korzystniejszy w większych społecznościach, co, zdaniem przywołanych autorów, wynika z bardziej zróżnicowanej struktury gospodarczej. Rozwój turystyki wymaga bowiem znacznego zaangażowania kapitału ludzkiego, rzeczowego i finansowego będącego zasobami gminy i jej mieszkańców. W tym kontekście pojawia się pytanie: czy funkcja turystyczna jest uzależniona od poszczególnych elementów składowych rozwoju ekonomiczno-społecznego danego obszaru? Poszukując odpowiedzi na tak postawione pytanie, za cel podjętych badań przyjęto weryfikację hipotezy, zakładającej, że zachodzi związek między wskaźnikami cząstkowymi określającymi rozwój ekonomiczno-społeczny gminy a realizacją na jej obszarze funkcji turystycznej. Weryfikację postawionej hipotezy oparto na analizie danych statystycznych dla wszystkich 348 gmin wiejskich położonych w strefie pojeziernej wyznaczonej przez J. Kondrackiego (Kondracki 1978) i zmodyfikowanej tak, by obejmowała obszar całych gmin (Iwicki 1998).

ROZWÓJ EKONOMICZNO-SPOŁECZNY GMINY WIEJSKIEJ

Elementem składowym rozwoju regionalnego jest wzrost gospodarczy, rozumiany jako zwiększenie produkcji dóbr i usług wskutek ilościowego zwiększenia wykorzystywanych czynników produkcji oraz poprawy efektywności ich wykorzystania (Leśniewski 2010). Należy podkreślić, że zjawisko rozwoju obejmuje nie tylko zmiany ilościowe, ale także jakościowe i strukturalne. Warunkiem efektywnego rozwoju regionalnego jest wykorzystywanie endogenicznych czynników wzrostu, lokalnej przedsiębiorczości, otwartości regionu i dążenie do równowagi ekologicznej (Kuciński 2010). Rozwój lokalny bywa definiowany jako „zharmonizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie zmierzające do kreowania nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego” (Brol 1999). Z definicji tej wynika, że w szerokim ujęciu rozwój lokalny może być rozpatrywany jako wiele pozytywnych zmian w sferze gospodarczej, społecznej i ekologiczno-przestrzennej, z uwzględnieniem trzech elementów, czyli działań, zasobów i potrzeb (Parysek 1995). Uchwycenie i precyzyjne określenie tych zmian następuje pewnych trudności, zwłaszcza w kontekście najmniejszych jednostek terytorialnych. Najczęściej wykorzystywany wskaźnik poziomu rozwoju PKB *per capita* nie znajduje zastosowania w rozważaniach dotyczących obszarów gmin, gdyż może on być konstruowany jedynie dla podregionu. Jego odpowiednikiem stosowanym w badaniach lokalnych jest dochód własny gminy *per capita*. Jak dowodzi M. Derek, współczynnik korelacji liniowej Pearsona między PKB *per capita* a dochodami własnymi *per capita* dla podregionów jest istotny statystycznie (na poziomie $\leq 0,001$), a wartość wskaźnika wynosi 0,945, co wskazuje na silny związek między badanymi zmiennymi i jednocześnie potwierdza zasadność wykorzystywania wskaźnika dochodów własnych *per capita* do określenia poziomu rozwoju (Derek 2010). Ponadto wskaźnikiem dochodów własnych *per capita* jako miernikiem poziomu rozwoju gospodarczego posługiwali się w swoich badaniach m.in. Hryniewicz (2000), Borys (2005), Michalska (2008), Rosner i in. (2007), Feltynowski (2009), przyjmując

założenie, że wielkość dochodów własnych pośrednio odzwierciedla kondycję podmiotów gospodarczych działających na analizowanym terenie. Do innych wskaźników opisujących poziom rozwoju ekonomiczno-społecznego gmin należy zaliczyć następujące:

- poziom bezrobocia, mierzony stosunkiem liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym (Swianiewicz i Łukomska 2004, Michalska 2008, Feltynowski 2009),
- liczbę zarejestrowanych w danej gminie firm prywatnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (Swianiewicz i Łukomska 2004, Borys i in. 2005, Sztando 2008),
- dochody z udziału w podatku CIT i PIT *per capita* (Swianiewicz i Łukomska 2004, Rosner i in. 2007),
- udział wydatków inwestycyjnych samorządu w wydatkach ogółem budżetu gminy (Michalska 2008),
- liczbę inwestorów z udziałem kapitału zagranicznego w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (Swianiewicz i Łukomska 2004),
- wskaźnik obciążenia demograficznego (Kosmaczewska 2007),
- wskaźnik atrakcyjności migracyjnej (Rosner i in. 2007),
- liczbę uczniów przypadającą na jeden komputer w szkołach podstawowych (Michalska 2008),
- stosunek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej do ludności ogółem (Wojewodzik 2002, Kamińska i Janulewicz 2009),
- stosunek ludności korzystającej z sieci wodociągowej do ludności ogółem (Wojewodzik 2002, Kamińska i Janulewicz 2009).

Oczywiście, użycie jakichkolwiek zmiennych do opisu poziomu rozwoju danej jednostki terytorialnej może być przedmiotem szerokich dyskusji, głównie ze względu na fakt ich subiektywnego doboru. Ponadto przywołane zmienne informują jedynie o poziomie rozwoju w danym momencie, nie dostarczając informacji na temat przebiegu procesu rozwoju.

Mając na uwadze wspomniane ograniczenia i cel rozważań, za pomocą metody sum standaryzowanych skonstruowano syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju (WPR). Dobór komponentów i częściowych wskaźników do stworzenia syntetycznego WPR oparto na wnikliwej analizie literatury, a ich liczebność ograniczono ze względu na szeroki terytorialnie zakres badań (348 gmin). Podczas doboru wskaźników częściowych dodatkowo założono, że dwa z nich: wskaźnik atrakcyjności migracyjnej i wskaźnik przedsiębiorczości, pośrednio uwzględniają wpływ lokalizacji na rozwój ekonomiczno-społeczny gminy. Z badań M. Iwańskiej i W. Bieńkowskiej wynika, że wzrost odległości gminy wiejskiej od głównego ośrodka gospodarczego powoduje spadek wskaźnika przedsiębiorczości (Iwańska i Bieńkowska 2010), a wskaźnik atrakcyjności migracyjnej uwzględnia zjawisko koncentracji ludności na obszarach sąsiadujących z miastami (Rosner 2007). Celowo pominięto także zmienną częściową, obrazującą udział osób z wyższym wykształceniem, przyjmując, że poziom wykształcenia mieszkańców gmin wiejskich jest zbliżony i nie będzie dostatecznie różnicował analizowanych gmin. Ponadto dla wyeliminowania przypadkowej zmienności danych wszystkie wskaźniki częściowe obliczono jako średnie dla lat 2007–2009.

Tabela 1. Przyjęta w badaniach struktura rozwoju ekonomiczno-społecznego

Wskaźnik poziomu rozwoju	Wskaźniki cząstkowe
Komponent społeczny	wskaźnik atrakcyjności migracyjnej (średnie saldo migracji/obróć migracyjny)
	procentowy udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej
Komponent ekonomiczny	wydatki budżetu gminy na mieszkańca
	dochody własne gminy na mieszkańca
	wskaźnik przedsiębiorczości (liczba podmiotów gospodarki narodowej w systemie REGON/ludność w wieku produkcyjnym)
	procentowy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

Ponieważ większość przyjętych do analizy wskaźników cząstkowych ma charakter stymulant, procentowy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym zamieniono na stymulantę, a następnie przeprowadzono standaryzację wartości wskaźników cząstkowych (Młodak 2006). Ponadto analizowanym wskaźnikom cząstkowym nadano wagi, biorąc pod uwagę sumę wartości otrzymanych współczynników korelacji i siłę związku korelacyjnego między analizowanymi wskaźnikami.

Tabela 2. Wagi przyznane poszczególnym wskaźnikom cząstkowym WPR

Korelacja porządku rang Spearmana – oznaczone współczynniki korelacji są istotne z $p < 0,05$						
	AM	PG	DW	WW	P	WOD-KAN
AM		0,55	0,43	0,07	0,53	0,12
PG	0,55		0,59	0,04	0,42	0,31
DW	0,43	0,59		0,31	0,33	0,35
WW	0,07	0,04	0,31		0,02	0,15
P	0,53	0,42	0,33	0,02		0,14
WOD-KAN	0,12	0,31	0,35	0,15	0,14	
Suma istotnych współczynników korelacji	1,70	1,91	2,00	0,59	1,44	1,07
Suma rang =1	0,19	0,20	0,18	0,10	0,17	0,16

AM – atrakcyjność migracyjna, PG – wskaźnik przedsiębiorczości, DW – dochody własne gminy na mieszkańca, WW – wydatki budżetu gminy na mieszkańca, P – procentowy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, WOD-KAN – procentowy udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.

Źródło: opracowanie za pomocą programu Statistica.

Przytoczona procedura badawcza umożliwiła stworzenia syntetycznego wskaźnika określającego poziom rozwoju ekonomiczno-społecznego dla każdej z 348 analizowanych gmin.

FUNKCJA TURYSTYCZNA OBSZARU

Turystyka bywa postrzegana jako jedna z opcji rozwoju lokalnego, będąca jednocześnie narzędziem do osiągnięcia szerszych celów rozwojowych gminy (Majewska 2008). Zgodnie

z koncepcją rozwoju wielofunkcyjnego powinna ona być tylko jedną z funkcji umożliwiających dywersyfikację lokalnej gospodarki. Tymczasem turystyka dość agresywnie konkuruje z innymi sposobami wykorzystania przestrzeni, a wzrost jej znaczenia jest najczęściej bodźcem do ograniczenia pozostałych funkcji gospodarczych obszaru (Meyer 2008). Należy podkreślić, że odnoszenie funkcji turystycznej do terytorialnie zdefiniowanych granic gminy jest podyktowane tematem niniejszych rozważań.

Określenie poziomu rozwoju funkcji turystycznej gminy, rozumianej jako działalność ekonomiczno-społeczna umożliwiająca zaspokojenie potrzeb turystycznych (Kurek i Mika 2007) najczęściej jest oparte na walorach turystycznych, zagospodarowaniu turystycznym i ruchu turystycznym (Gołembski i in. 1999, Chudy-Hyski 2006, Szwichtenberg 2006, Derek 2008). Mając na uwadze cel niniejszych rozważań metodą sum standaryzowanych, stworzono syntetyczny wskaźnik rozwoju turystyki wykorzystujący najczęściej stosowane w literaturze wskaźniki cząstkowe. Analogicznie do tego wskaźnika (dla wyeliminowania przypadkowej zmienności danych) wskaźniki cząstkowe obliczono jako średnią wartość dla lat 2007–2009.

Tabela 3. Struktura sumarycznego wskaźnika rozwoju turystyki (WRT)

Wskaźniki cząstkowe	Zastosowany wzór/uwagi
Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego (Schneidera)	liczba korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców stałych
Wskaźnik funkcji turystycznej miejscowości (Baretje'a i Deferta)	$\frac{l.m.n}{l.s.m.} \cdot 100$ gdzie: <i>l.m.n.</i> – liczba turystycznych miejsc noclegowych, <i>l.s.m.</i> – liczba stałych mieszkańców
Wskaźnik funkcji turystycznej (Deferta)	liczba turystów korzystających z noclegów na km ² powierzchni
Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej	liczba korzystających z noclegów do liczby turystycznych miejsc noclegowych (<i>l.m.n.</i>)
Wskaźnik gęstości bazy noclegowej	liczba turystycznych miejsc noclegowych na km ² powierzchni
Lesistość	procent udziału lasów w powierzchni gminy
Parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej	procent udziału w powierzchni gminy
Wskaźnik atrakcyjności kulturowej	liczba uczestników imprez na 1000 mieszkańców stałych
Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w sekcji H na 1000 osób w wieku produkcyjnym	–
Wydatki budżetu na mieszkańca na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego	średnia wartość (zł) za lata 2007 i 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury.

Podobnie jak w przypadku tworzenia WPR wszystkie wartości cząstkowe wskaźników tworzące sumaryczny WRT poddano standaryzacji, a następnie określono dla nich rangi, biorąc pod uwagę sumaryczną wartość istotnych statystycznie wskaźników korelacji, siłę związku korelacyjnego, a także zawartą w literaturze przedmiotu wiedzę na temat stopnia ważności poszczególnych wskaźników cząstkowych dla kształtowania rozwoju turystyki w regionie. Mimo że siła związku korelacyjnego liczby podmiotów gospodarki narodowej

zarejestrowanych w rejestrze REGON w sekcji H na 1000 osób w wieku produkcyjnym jest słaba dla większości wskaźników cząstkowych, rangę podniesiono do wartości 0,15. Niski współczynnik korelacji tego wskaźnika cząstkowego z pozostałymi wskaźnikami może wynikać z dość krótkiego okresu analizowanych danych (3 lata). Można bowiem przyjąć, że liczba podmiotów gospodarczych działających w sekcji H może przyrastać w sposób dość mocno rozłożony w czasie, co może wynikać z okresu realizacji inwestycji.

Tabela 4. Wagi przyznane poszczególnym wskaźnikom cząstkowym WRT

Korelacje porządku rang Spearmana – oznaczone współczynniki korelacji są istotne z $p < 0,05$										
	BiD	Sch.	wr-bn	wg-bn	wsk. Deferta	lesistość	procentowy udział parków	w-ak	wyd.1/kul	podm./H
BiD		0,79	0,15	0,75	0,25	0,28	0,11	0,38	0,16	0,02
Sch.	0,79		0,18	0,66	0,43	0,26	0,07	0,22	0,06	0,09
wr-bn	0,15	0,18		0,00	0,33	0,10	0,01	0,13	0,03	0,34
wg-bn	0,75	0,66	0,00		0,68	0,08	0,17	0,23	0,27	0,09
wsk. Deferta	0,25	0,43	0,33	0,68		0,05	0,24	0,07	0,20	0,16
lesistość	0,28	0,26	0,10	0,08	0,05		0,22	0,03	0,10	0,04
procentowy udział parków	0,11	0,07	0,01	0,17	0,24	0,22		0,01	0,24	0,21
w-ak	0,38	0,22	0,13	0,23	0,07	0,03	0,01		0,11	0,09
wyd.1/kul	0,16	0,06	0,03	0,27	0,20	0,10	0,24	0,11		0,18
podm./H	0,02	0,09	0,34	0,09	0,16	0,04	0,21	0,09	0,18	
suma istotn. wsp. korelacji	2,61	2,54	0,85	2,75	2,13	0,76	1,08	0,83	1,05	0,73
suma rang =1	0,15	0,15	0,08	0,15	0,15	0,03	0,03	0,05	0,08	0,15

Źródło: opracowanie za pomocą programu Statistica.

Wykorzystując metodę sum standaryzowanych, dla wszystkich analizowanych gmin obliczono syntetyczny wskaźnik rozwoju turystyki.

ROZWÓJ EKONOMICZNO-SPOŁECZNY GMINY A REALIZACJA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ

Na kierunek i siłę związku między funkcją turystyczną a rozwojem ekonomiczno-społecznym gminy mogą mieć wpływ czynniki endogenne i egzogenne. We współczesnych koncepcjach rozwoju zrównoważonego nacisk położono na rozwój endogeny, a więc odbywający się z inicjatywy społeczności lokalnej (Zaremba 2006). W przypadku realizowania funkcji turystycznej turyści są traktowani jako czynnik egzogeny, który generuje popyt w miejscu recepcji ruchu turystycznego. Aby zaspokoić wspomniany popyt, należy wytworzyć w miejscu docelowym określoną ilość dóbr i usług, co z kolei jest możliwe przy określonym poziomie rozwoju ekonomiczno-społecznym gminy lub opierając się na kolejnych czynnikach egzogeny, np. w postaci zewnętrznego kapitału finansowego czy ludzkiego. Jak podaje Gałęcki, „im mniejszy obszar badany, tym jego samowystarczalność będzie słabsza, co oznacza, że przecieki pieniądza, w tym również turystycznego, będą większe” (Gałęcki 2004). M. Mika zauważa natomiast, że „wielkość ekonomicznych efektów mnożnikowych związanych z rozwojem turystyki zależy od sposobu jej organizacji, relacji własnościowych w sektorze turystycznym oraz

poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru recepcji turystycznej” (Kurek i Mika 2007). Pogląd ten potwierdzają także prezentowane w niniejszym artykule wyniki badań, gdyż związek między wskaźnikiem poziomu rozwoju a wskaźnikiem rozwoju turystyki, mierzony wielkością współczynnika korelacji liniowej, wyniósł $r_{XY} = +0,5$ ($p \leq 0,01$). Wskazuje to na przeciętną siłę związku między badanymi zjawiskami, przy współczynniku determinacji na poziomie 24%.

Należy powrócić do postawionej we wstępie hipotezy badawczej, zakładającej, że zachodzi związek między wskaźnikami cząstkowymi określającymi rozwój ekonomiczno-społeczny gminy a realizacją na jej obszarze funkcji turystycznej. Związek ten powinien być tym silniejszy, im bardziej strona podażowa rynku turystycznego opiera się na wewnętrznych zasobach gminy.

Z danych zamieszczonych w tabeli 5 wynika, że najsilniejszy związek WRT występuje w przypadku wskaźnika przedsiębiorczości, definiowanego jako liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w systemie REGON przypadająca na ludność w wieku produkcyjnym.

Tabela 5. Związek statystyczny pomiędzy wskaźnikiem rozwoju turystyki a wskaźnikami cząstkowymi wskaźnika poziomu rozwoju ($p \leq 0,01$)

Wskaźniki cząstkowe WPR	Wartość współczynnika korelacji liniowej Pearsona	Współczynnik determinacji (%)
Atrakcyjność migracyjna	0,318	10
Wskaźnik przedsiębiorczości	0,492	24
Dochody własne gminy <i>per capita</i>	0,412	17
Wydatki budżetu gminy <i>per capita</i>	0,204	4
Udział pracujących w liczbie ludności w wieku produkcyjnym*	0,216	4
Udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej	0,196	3

* Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym po zamianie na stymulantę.
Źródło: opracowanie z zastosowaniem programu Statistica.

Związek o zbliżonej sile można zaobserwować także z dochodami własnymi gminy *per capita*. Pozwala to wysnuć wniosek, że funkcja turystyczna w analizowanych gminach wiejskich jest oparta głównie na wewnętrznych zasobach, a znaczna część wydatku turystycznego pozostaje w gminie, zasilając miejscowy budżet i pobudzając lokalną przedsiębiorczość. Jest to spojrzenie zbieżne z koncepcją wzrostu endogenicznego (Rommer, Grossman, Helpman), gdzie podstawowym czynnikiem wzrostu jest aktywizacja potencjału wewnętrznego regionu. Należy jednak pamiętać o tym, że wspomniana aktywizacja wyjściowo posiadanych zasobów, ukierunkowana na realizację funkcji turystycznej, najczęściej wymaga zewnętrznego impulsu w postaci wydatku turystycznego.

PODSUMOWANIE

Konkludując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że:

– zachodzi umiarkowany związek między poziomem rozwoju turystyki a poziomem rozwoju ekonomiczno-społecznego badanych gmin wiejskich,

- związek o umiarkowanej sile zauważalny jest między poziomem rozwoju turystyki a przedsiębiorczością mieszkańców i dochodami własnymi gminy *per capita*,
- związek między poziomem rozwoju turystyki a wskaźnikami cząstkowymi obrazującymi poziom rozwoju ekonomiczno-społecznego gminy powinien być tym silniejszy, im bardziej strona podażowa rynku turystycznego opiera się na wewnętrznych zasobach gminy,
- siła związku między poziomem rozwoju turystyki a poziomem rozwoju ekonomiczno-społecznego gminy pośrednio wskazuje na znaczenie turystyki w gminie.

Ponadto nasuwa się przypuszczenie, że w przypadku rozwoju turystyki na terenach wiejskich trudniejsze jest pozyskanie inwestora zewnętrznego, w związku z tym funkcja turystyczna opiera się głównie na wewnętrznych zasobach gminy i jej mieszkańców lub nie jest wcale realizowana. Tym samym można przypuszczać, że siła związku między poziomem rozwoju ekonomiczno-społecznego a turystyką w przypadku innych jednostek terytorialnych (np. miast) byłaby niższa lub nawet nieistotna statystycznie.

PIŚMIENNICTWO

- Balińska A., Sikorska-Wolak I.** 2009. Turystyka wiejska szansą rozwoju wschodnich terenów przygranicznych na przykładzie wybranych gmin. Warszawa, Wyd. SGGW.
- Brol R.** 1998. Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego, w: Gospodarka lokalna w teorii i w praktyce. Wrocław, PN AE we Wrocławiu 785, 11.
- Chudy-Hyski D.** 2006. Ocena wybranych uwarunkowań rozwoju funkcji turystycznej obszaru. Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich 2 (1), 129–141.
- Derek M.** 2008. Funkcja turystyczna jako czynnik rozwoju lokalnego w Polsce. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. A. Kowalczyka. Warszawa, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, 24–59.
- Drzewiecki M.** 1980. Rola turystyki w rozwoju ekonomicznym wsi pomorskich. Warszawa, Instytut Turystyki.
- Feltynowski M.** 2009. Planowanie przestrzenne a rozwój społeczno-gospodarczy w gminach wiejskich woj. łódzkiego. Folia Pomer. Univ. Technol. Stetin., Ser. Oeconomica 268 (54), 35–44.
- Godlewski G.** 2004. Społeczno-ekonomiczne aspekty działalności gospodarstw agroturystycznych na przykładzie południowego Podlasia. Zeszyty Studiów Doktoranckich Akademii Ekonomicznej w Poznaniu 19, 49–62.
- Hryniewicz J.** 2000. Endo- i egzogeniczne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów. Studia Regionalne i Lokalne 2 (2), 124.
- Huse M., Gustavsen T., Almedal S.** 1998. Tourism impact comparisons among Norwegian towns. Annals of Tourism Research, t. 25, nr 3, 721–738.
- Iwańska M., Bieńkowska W.** 2010. Zróżnicowanie wartości wskaźnika przedsiębiorczości w gminach wiejskich województwa mazowieckiego w układzie przestrzennym. Acta Sci. Polonorum Oeconomia 9 (3), 119–127.
- Iwicki S.** 1998. Turystyka w zrównoważonym rozwoju obszarów pojeziernych. Bydgoszcz, Rozprawy ATR Bydg. 87.
- Kamińska A., Janulewicz P.** 2009. Klasyfikacja gmin wiejskich woj. lubelskiego na podstawie rozwoju społeczno-gospodarczego. Folia Pomer. Univ. Technol. Stetin., Ser. Oeconomica 275 (57), 31–42.
- Kondracki J.** 1978. Geografia fizyczna Polski. PWN, Warszawa.

- Kosmaczewska J.** 2007. Wpływ agroturystyki na rozwój ekonomiczno-społeczny gminy. Poznań, Wyd. Nauk. Bogucki.
- Kot J.** 2003. Zarządzanie rozwojem gmin a praktyka planowania strategicznego. Łódź, Uniwersytet Łódzki, 21.
- Kowalczyk A.** 2003. Rozwój funkcji turystycznej jako cel polityki miejskiej, w: Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce. Red. G. Gołembski. Warszawa, Wyd. Nauk. PWN.
- Kuciński K.** 2010. Regionalna perspektywa przedsiębiorczości, w: Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce. Red. K. Kuciński. Warszawa, Wyd. Difin, 22.
- Kurek W.** 1990. Wpływ turystyki na przemiany społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich polskich Karpat. Kraków, Uniwersytet Jagielloński.
- Kurek W., Mika M.** 2007. Turystyka jako przedmiot badań naukowych, w: Turystyka. Warszawa, Wyd. Nauk. PWN, 40.
- Leśniewski M.** 2010. Kultura organizacyjna gminy a rozwój regionalny, w: Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce. Red. K. Kuciński. Warszawa, Wyd. Difin, 52–75.
- Majewska J.** 2008. Finansowe aspekty wprowadzania funkcji turystycznej w gminach, w: Turystyka jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji. Red. G. Gołembski. Poznań, AE, 181.
- Meyer B.** 2008. Kształtowanie układów przestrzenno-funkcjonalnych przez turystykę. Uniwersytet Szczeciński, Rozprawy i Studia t. (DCCL) 676, Szczecin.
- Michalska M.** 2008. Analiza rozwoju gmin województwa lubuskiego w kontekście zrównoważonego rozwoju. Białystok, ZN Politechniki Białostockiej *Ekonomia i Zarządzanie* 11, 134–142.
- Młodak A.** 2006. Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej. Warszawa, Wyd. Difin, 20, 44.
- Parysek J.** 1995. Rola samorządu terytorialnego w rozwoju lokalnym, w: *Rozwój lokalny: zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*. Red. J. Parysek. Warszawa, KPZK PAN, 37.
- Regionalne aspekty rozwoju turystyki.** 1999. Red. G. Gołembski. Warszawa–Poznań, Wyd. Nauk. PWN.
- Rola i zadania samorządu terytorialnego w rozwoju gospodarki turystycznej.** 2004. Red. R. Gałęcki. Łowicz, Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno-Pedagogiczna, 115.
- Rosner A.** 2007. Zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich a zróżnicowanie dynamiki przemian. Warszawa, IRWiR PAN.
- Saarinen J.** 2003. The regional economics of tourism in Northern Finland: the socio-economic implications of recent tourism development and future possibilities for regional development. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* t. 3, nr 2, 90–112.
- Swianiewicz P., Łukomska J.** 2004. Władza samorządowa wobec lokalnego rozwoju gospodarczego. Które polityki są skuteczne? *Samorząd Terytorialny* 6, 14–32.
- Sztando A.** 2008. Gminny monitoring lokalnego rozwoju gospodarczego, w: *Współczesne problemy polityki ekonomicznej*. Red. S. Korenik i Z. Przybył. Wrocław, Jelenia Góra, Uniwersytet Ekonomiczny, 269–280.
- Szwichtenberg A.** 2006. Ocena wybranych elementów rynku turystycznego polskiego wybrzeża przez władze samorządowe i branżę turystyczną, w: *Rola turystyki w strategii i polityce rozwoju gospodarki regionalnej*. Gdańsk, Wyd. WSTiH, 426–435.
- Wojewodziec T.** 2002. Ocena poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin województwa małopolskiego. Wrocław, Pr. Nauk. AE Wrocław 941, 483–487
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju.** 2005. Red. T. Borys. Warszawa–Białystok, Wyd. *Ekonomia i Środowisko*, 253–291.
- Zaremba W.** 2006. Rola władz lokalnych w rozwoju gospodarczym obszarów wiejskich. Wrocław, Zesz. Nauk. AR Wrocław, Ser. Rolnictwo 87 (540), 573.

